

A hatalom operája

Kokan Mladenović visszajáró vendége az Újvidéki Színháznak. Az általa rendezett darabokat a radikális újragondolás, a kreatív megoldások gerjesztette sajátos légkör jellemzi. Igaz, hogy az újraértelmezések védjegyei az Újvidéki Színház társulatának, azonban nem minden újraértelmezési kísérlet formálódik sikeres előadássá. A Mladenović-féle munkamódszert azonban a legtöbb esetben a jól átgondolt, eredményes végkifejlet jellemzi.

Az Újvidéki Színház márciusban bemutatott új produkciója az *Opera ultima*, melynek szövegekönyvét Gyarmati Kata alkotta meg Beaumarchais *A sevillai borbély* és a *Figaro házassága* szövegeiből válogatva. Az előadás két felvonásra tagolódik, és ezt a két részt látványos színpadképpel határolták el egymástól. Az első felvonás képezi *A sevillai borbély*, míg a második a *Figaro házassága* újragondolását. Lehet, hogy helytállóbb lenne a szövegek felhasználásáról beszélni, ha a módosítások mértékét vesszük figyelembe. Itt valóban csak ötlet és kiindulópont a két Beaumarchais-szöveg, az aktuális darab távolra kerül ezektől, de aztán bizonyos konzekvenciatartalmakban ismét egymás mellé kerül a két variáns. Míg az első felvonás *A sevillai borbély* parodisztikus, szatirikus továbbgondolása, melyet a komikum ural, addig a második rész nélkülözi a vidám hangvételt. A felvonások más-más stílusú kosztümkészlettel rendelkeznek, emellett kontrasztként funkcionálnak a színpadi kellékek, a fény- és a zenei hatások is. A rendezés a hangulati tartalmakat határolja így el egymástól, és határvonalat képez az előadás légkörének két pólusa között. Bár a színpadkép és a hangulatvilág tekintetében a két rész külön is vizsgálható, mondanivalójában mégis egy komplex produkcióvá formálódik, mely nem kívánja meg a különválasztást. Ha pedig az első felvonás nyitányát közelítjük meg, nem kétséges, hogy ez a felvonás további részeitől élesen elhatárolódik, sokkal inkább a

második rész történéseihez illeszkedik. Ez további érveket szolgáltat abban a tekintetben, hogy bár az eltérések is erőteljesek, átszövődések vannak a két felvonás között.

120 Az újvidéki produkció legszembeűnőbb vonása, hogy magával a színházi alkotófolyamattal folytat diskurzust. Az aktuális felvetés abban nyil-

vánul meg, hogy ebben az esetben a színház a saját problémáját reflektálja és dolgozza fel. Mladenović hasonló alapgondolattal foglalkozott már az évad drámaíró versenyén is, ahol szembetűnő húzásokkal és ismétlésekkel olyan rendezést valósított meg, melynek alapmotívuma szintén a színházi alkotófolyamat volt. Az *Opera ultimában* a hatalom hálójában működő színházon és az alkotófolyamat küldetésén mereng el, kiemelve a színpadi mű igényeinek és lehetőségeinek tárházát. Az alkotók pontosan azokat a problémákat állítják reflektorfénybe, amelyekről tudjuk, hogy léteznek, de egy adott színház inkább elrejtene szeretné őket, nem pedig alapgondolattá tenni egy aktuális darabban. Ezzel szemben itt a politikai kezdeményezések érzékeltetésével indul az előadás.

Teázgató, az adminisztratív ügyek végzésébe belefásult színházi alkalmazottakat látunk, akik rutinfeladataikat végzik. Mindeközben ritmusra mozognak, mint egy gyáracsarnok irányított munkagépei. Előkerül egy levél a városi tanácstól, mely megbontja a monotonitást. Az áll benne, hogy a színháznak operát kell játszania, amennyiben nem szeretné bezárni kapuit. Az igazgatónak döntenie kell, hogy gyakorolják-e művészi szabadságukat, és a bezárás veszélyével dacolva ellentmondjanak a hatalomnak, vagy behódolva azt teszik, amit fentről kérnek. Végül amellettt döntenek, hogy „énekelnek vezényszóra”. A történet viszont nem ragad meg az ábrázolt egyszerűségben, mert ebben az esetben nem lett volna szükség az önállóság problémájának felvetésére. Olyan operát kap majd a városi tanács, amely sokaknak fejtörést okozhat. Mivel a politika ultimátumot ad a színháznak, a társulat teljesítve a városi vezetőség óhaját, megrendezi az elvárt előadást, de groteszk humorral, önállóságát a hatalom tudtára adva: „Hát ha ez kell / csinálunk mi operát és balettot és rémdrámát / Ha ránk

is dől a színház / Két dinárból operát / és papírmásé Sevillát / és hősöket és tragikát / és tehetséges komikát / és díszletet és frizurát / varázsolunk nektek / Ha ezt akartok látni / Ha ezt akartok látni.” Létrejön az *Opera ultima*, amely bár felveszi a diktált tempót, egy kifordított operaképpel fordul a hatalom felé, és maró gúnnyal ábrázolja a szövegtestet. Olyan előadás ez, amelyben a komikus hangvétel hirtelen megbomlik, és a helyét egy vérfagyasztó komolysággal átitatott léggör veszi át. Majd a komor szövegábrázolás megjósolhatatlanul átcsap féktelen komédiázásba. A hirtelen váltások megrázzolják a színház elvárt és eredeti arcát. Nyilvánvalóvá válik, hogy bár a műfajt meghatározhatják, az előadás gesztusrendszerébe nem tudnak beavatkozni. A színház teljesítve az elvárásokat, végül mégis önálló marad.

A szubjektív véleményformálás szükségességét hangsúlyozza az előadás, de nemcsak a színházi alkotófolyamat határain belül, hanem megvilágítja a társadalmi tér szélesebb közeget is. A *Figaro házassága* már egyébként is olyan tartalmi aspektusokkal rendelkezik, amely a társadalmi fordulatok felvetését is magában hordozza. Hiszen a színház nem csak az önfelelt öröm és a művészet helyszíne. Nemcsak kulturális, hanem társadalmi intézmény is egyben, és nem határolódik el az olyan véleményformálástól, amelynek politikai következményei lehetnek. Időlegesen ugyan béníthatják, mérsékelhetik ezt a sajátos szócsőt, de hangját elnémítani nem lehet. A színház képtelen is lenne a politikával szembeni állandó közömbösségre, hiszen maga az ember sem tudja mentesíteni magát az effajta gondolatoktól. Léteznek ugyan olyan produkciók, amelyek a politikai csömört úgy hangsúlyozzák, hogy érzéketlenséggel, teljes apátiával viszonyulnak a társadalmi-politikai kérdésekhez, de lényegében ez is te-

kinthető perspektívának, és sokszor erőteljesebb kritika ez, mint a rendszer konvencionális bírálata. Másrészt ennek az intézménynek nemcsak lehetősége, hanem kötelessége is a hatalom és a társadalom kritizálása, a rendszer hibáinak felmutatása. Ennek a módszernek nem szabad manipulációba átsapnia, elvárható tehát, hogy a színház ne válaszokkal szolgálja ki a publikumot, hanem értelmes kérdéseket tegyen fel.

Az *Opera ultima*, akárcsak a szintén az Újvidéki Színház produkciójában született *Marat the Sade* is, felteszi a kérdést: egyáltalán létezhet-e még rendszerformáló erő, van-e még annyi ereje és bátorsága a társadalomnak, amely beindíthat bizonyos mértékű változást? Az *Opera ultimában* a politikához, a rendszerhez való viszony egy erős reményvesztettségben, letargikus állapotban jut kifejezésre. Az ilyen részek hangsúlyosabbá tételéhez alkalmazzák a kórus kínálta lehetőségeket, így ezek a helyzetábrázolások válnak az előadás központi elemeivé: „Ennek a siker, annak a munka / Kinek a nyomor, kinek a suska / Menetel egyre az éhezők hada / Jajgat, csak jajgat a nyomorgók kara. / Dolgozunk szorgosan, mert úgy kell / Sok a munka, kevés a siker / Néhányan ülnek a Jólét tenyerén / A jónép megszenvedi a napi kenyérét. / Szegény az ország / Kifosztották rég / Elloptak mindent / És mit kaptam én? / Szegény az ország / Kifosztották rég / Elloptak mindent / És mit kaptam én?”

Erre a produkcióra is jellemző az a kiegyensúlyozott színészi munka és összhang, amely legtöbbször meghatározza a társulat előadásait. A nem éppen operához szokott csapat az énekes részeket a vártnál jobban oldotta meg. Marija Kalabić impozáns, kreatív, nagy jelentőséggel és jelentéssel bíró díszletet alkotott. Marina Sremac kosztümei is hozzájárultak ahhoz, hogy attraktív színpadkép születhessen. Az Andreja Kulešević koordinálta színpadi mozgás is nagyban hozzájárult az előadás sikeréhez. Irena Popović zenéje a legnagyobb konszenzusban volt a színpadi cselekménnyel. Az előadás sikere Balázs Áron, Elor Emina, Szilágyi Ágota, Kőrösi István, Szabó Eduárd, Sirmer Zoltán, Pongó Gábor, Banka Lívია, Giricz Attila, Crnkovity Gabriella, Hajdú Tamás, Huszta Dániel, Gombos Dániel, Német Attila, Lőrinc Tímea, László Judit, Nagyabonyi Emese és Papp Arnold érdeme is.

A produkció a közönség igényeinek analizálásaként is értelmezhető. Az opera iránti igény ábrázolása nemcsak a politika elvárásának és hatalomgyakorlásának tekinthető, hanem a színházi közönség ízlésének kritikájaként is felfogható: „Áriák / Komédiák / Játsszunk, ha kell / Vígoperát / Ha ennyi az életünk / Inkább ne is legyünk.” A társadalom egy szűk rétegről mondható el, hogy érdekli a színház, de egyre inkább behatárolódnak azok a területek és műfajok, amelyek miatt még hajlandó kimozdulni.

A zenés, könnyed előadásoknak a közönség köreiben töretlen a sikerük, míg a mélyebb tartalmú darabok gyakran csak pár előadást érnek meg. Ez sajnos aktuális probléma az Újvidéki Színházban is.

